

Отримано: 15 березня 2022 р.

Прорецензовано: 28 березня 2022 р.

Прийнято до друку: 31 березня 2022 р.

e-mail: n_shulzhuk@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-346-350

Шульжук Н. В. Комунікативно-прагматичні виміри конфлікту як результату мовленнєвої агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 346–350.

УДК: 811.161.2'36
ORCID 000-0002-6177-3336

Шульжук Наталія Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри стилістики та культури української мови
Рівненського державного гуманітарного університету

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ВИМІРИ КОНФЛІКТУ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ МОВЛЕННЄВОЇ АГРЕСІЇ

У статті зацентовано увагу на прагматичному та антропоцентричному підходах до вивчення мови. Перший зорієнтований на вивченні мови як засобу досягнення мовцем комунікативної мети, другий – на пізнанні мовця через мовні одиниці, якими він послуговується для реалізації своїх намірів. З цим автор пов'язує трансформаційні процеси в сучасній лінгвістиці – відхід від системно-структурного уявлення про рівневу організацію мови й орієнтація на вивчення функцій мовних одиниць у конкретних комунікативних актах у процесі передачі комунікативно значущих смислів.

Зосереджуючи увагу на сфері конфліктності, автор переконливо доводить, що ефективність комунікативної взаємодії визначає спосіб, у який мовець досягає мети у конкретній мовленнєвій ситуації. На влучних прикладах продемонстровано, що наявність суттєвих розбіжностей в комунікативних установках та в обсязі фонових знань учасників комунікації, надмірний вербальний вплив одного з них, використання мовних засобів з негативним оцінним значенням (інвективи, дискредитаційних пресупозицій, словесних ярликів), образливих жестів, агресивного тону, порушення мовних норм – найпоширеніші механізми породження конфліктогенних висловлювань, спрямованих на дискредитацію й образу адресата. Усвідомлена агресивна реакція адресата на мовленнєву дію адресанта – це важливий критерій конфліктності, проте підстави кваліфікувати будь-яке висловлювання щодо прояву у ньому агресії автор пропонує лише у контексті конкретної мовленнєвої ситуації. На його думку, правильний вибір засобів мови, орієнтованих на співбесідника, здатність виправдовувати його очікування у процесі адекватної передачі змісту з урахуванням його інтересів, мотивів, інтенцій, а також соціально вагомих конвенцій та схем мовленнєвої поведінки, виконання комунікативних ролей, визначених соціальним статусом, професією, національною приналежністю, уміння керувати емоціями й вербалізувати розбіжності у коректній формі суттєво гармонізують й удосконалюють соціальну практику спілкування.

Ключові слова: адресат, адресант, комунікативна взаємодія, конфлікт, ефективність комунікації, мовленнєва агресія, мовленнєвий вплив, комунікативна ситуація, прагматичний, конфліктогенне висловлювання.

Nataliia Shulzhuk,

Candidate of Philological Sciences,
Docent at the Department of Stylistics and Culture of Ukrainian Language,
Rivne State University of the Humanities

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC DIMENSIONS OF CONFLICT AS A RESULT OF SPEECH AGGRESSION

The article focuses on pragmatic and anthropocentric approaches to language teaching. The first one is emphasized on studying language as a means of achieving a speaker's communicative goal, while the second one is focused on understanding a speaker through the language units used for realization certain intentions. The author connects all the above with the transformation processes in modern linguistics, namely withdrawal from the system-structural idea of the level organization of language and target on studying the functions of language units in specific communicative acts while transmitting communicative meanings.

Focusing on the field of conflict, the author proves that the effectiveness of communicative interaction determines the way in which the speaker achieves the goal of a particular situation. Given examples prove that significant differences in communication settings and background knowledge of the interlocutors, the excessive verbal influence of one of them, the use of language with negative connotations (invectives, discrediting presuppositions, verbal labels), offensive gestures, aggressive tone, violation of language norms are the most common mechanisms for generating conflicting statements aimed at discrediting the addressee.

Conscious aggressive reaction of the addressee to the speech action of the addresser is an important criterion of conflict. However, the author offers to qualify any statement about the manifestation of aggression in it only in the context of a specific speech situation.

The author supposes that the right choice of means of speech oriented at the interlocutor, the ability to meet their expectations in the process of adequate transmission of content taking into account their interests, motives, and intentions, as well as socially important conventions and patterns of speech behaviour, communicative roles defined by social status, profession, nationality, emotional intelligence, and ability to verbalize differences in a courteous form significantly harmonize and improve social practice of communication.

Key words: addressee, addresser, communicative interaction, conflict, efficiency of communication, speech aggression, speech influence, communicative situation, pragmatic, conflicting expression.

Постановка проблеми. Потреби спільної діяльності членів суспільства спонукають учених до розробки стратегій ефективної взаємодії між ними у процесі обміну інформацією. Саме тому в останні десятиліття науковий інтерес мовознавців, сфокусований на ефективній комунікації, пов'язаний із такими підходами до мови, як прагматичний та антропоцентричний. Перший зорієнтований на вивчення мови як засобу досягнення мовцем комунікативної мети, другий – на пізнання мовця через мовні одиниці, якими він послуговується для реалізації своїх намірів. Обидва підходи, як влучно зауважує Олексій Леонтєв, вивчають не стільки мову, скільки людину, яка говорить (Леонтєв 1975: 3), а також сутнісні характеристики її мовленнєвої діяльності. Це визначає інтегральні й диференційні процеси в лінгвістиці: з одного боку, формуються міждисциплінарні галузі знань, а з іншого – розширюються межі вивчення одиниць мовної системи. Отже, пошук того, як людина послуговується мовою у процесі комунікації, як вона відображається в мовних одиницях, визначає актуальні на-

прями сучасної лінгвістики, однією з характерних рис якої є «експансія до інших, нерідко позалінгвістичних об'єктів, що потребують нових теорій та залучення нових методів і прийомів, а також трансформації та переформатування вже наявних лінгвістичних розділів» (Денисова 2012: 6). Така трансформація призвела до формування новітніх галузей знань, з-поміж яких виокремлюємо прагмалінгвістику, що, на відміну від традиційного мовознавства, зорієнтованого на системно-структурне уявлення про рівневу організацію мови, акцентує увагу на функціях мовних одиниць в конкретних комунікативних актах у процесі передачі комунікативно значущих смислів. У контексті проблемного поля прагмалінгвістики мовна одиниця виявляє суттєві для комунікативної взаємодії членів суспільства ознаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. У процесі діяльності люди вступають у безліч різних взаємодій, з-поміж яких виокремлюють основні – кооперація, що сприяє організації спільної діяльності, та конкуренція, що так чи інакше руйнує спільну діяльність і нерідко призводить до конфлікту. Сфера конфліктності – об'єкт опису різних наукових дисциплін: лінгвістичної конфліктології, що спрямована на вивчення причин, механізмів породження комунікативних конфліктів та способів їх попередження й розв'язання; соціолінгвістики, яка сфокусована переважно на політичному дискурсі; комунікативної лінгвістики, зорієнтованої на типи комунікативної взаємодії, ефективні стратегії й тактики мовленнєвої поведінки та ін. Так, Віктор Шляхов зауважує, що стратегія мовленнєвої поведінки – це її загальний план «в рамках сценарію, який дозволяє спрогнозувати наступні комунікативні події і обрати найбільш ефективний спосіб використання свого досвіду спілкування для досягнення головної комунікативної мети. Тактика – це уявлення про те, як розв'язуються конкретні покрокові завдання спілкування» (Шляхов, Никонов, 2011: 140). Відповідно до параметрів дискурсу дослідник усебічно проаналізував стратегії кооперації, мовного домінування, протистояння словесному впливу та комбіновані. З-поміж варіантів розвитку конфліктного дискурсу визначають такі основні, як конгруенція (підтвердження взаємних рольових очікувань партнерів) та конфронтація (розбіжності партнерів у розумінні або оцінці ситуації) (Третьякова, 2000).

Мовний конфлікт – це й об'єкт дослідження еколінгвістики (або лінгвоекології), що вивчає двійсту функцію мови: правильне її використання зберігає мову і здоров'я людини, неправильне – руйнує і саму мову, і здоров'я комунікантів (Шаховський, Цой, 2012: 145). Олександр Сквородников з проблематикою еколінгвістики пов'язує мовну/мовленнєву деградацію (вивчення факторів, що негативно впливають на розвиток мови та її мовленнєву реалізацію) та мовну/мовленнєву реабілітацію (пошук шляхів збагачення мови і вдосконалення практики спілкування нею) (Сквородников, 1996: 69).

Віра Третьякова з-поміж параметрів, що описують причини і характер конфлікту, виокремлює основні – його безпосередні учасники та мова/мовлення. Щодо учасників конфлікту, то дослідниця акцентує увагу на факторах, які визначають їх поведінку – зовнішніх (традиції і норми, що склалися у певній етнокультурній спільноті, у професійній групі; конвенції, прийняті у певному соціумі; схеми мовленнєвої поведінки, які стали соціально вагомими і які засвоїли носії мови; виконання комунікативних ролей, визначених соціальним статусом, професією, національною приналежністю, освітою, віком) та внутрішніх (психологічний та комунікативний тип особистості, інтереси, мотиви, інтенції учасників конфлікту) (Третьякова, 2000). Щодо мови/мовлення, то Віра Третьякова переконливо доводить, що правильний вибір засобів мови, орієнтованих на співбесідника, здатність адекватно передавати зміст, виправдовуючи очікування партнера по комунікації, гармонізує спілкування. У зв'язку з цим перспективними є лінгвістичні розвідки, що вивчають основи ефективної комунікації.

Яке ж спілкування можна вважати ефективним? Євген Ширяєв вважає, що ефективне спілкування – «оптимальний спосіб досягнення поставлених комунікативних завдань, коли іллокуція відповідає перлокуції» (Ширяєв, 1996: 14). Йосип Стернін в основу змісту «ефективного спілкування» поклав поняття «баланс відносин», тому ефективним, на його думку, є такий мовленнєвий вплив, за якого виконуються дві умови – «досягаються поставлені завдання і зберігається рівновага між учасниками спілкування» (Стернін, 1995: 6).

Ефективність спілкування вчені пов'язують і з реалізацією принципів (максим) співробітництва Герберта Грайса (кількості, якості, ставлення, способу вираження) та максим ввічливості Джеффри Ліча (такту, великодушності, схвалення, скромності, згоди, симпатії) (Формановская 2002: 53), за допомогою яких і досягається запланований комунікантами результат.

Поділяючи вищенаведені міркування, розуміємо, що ефективність спілкування визначає спосіб, у який мовець досягає мети у конкретній мовленнєвій ситуації. Тому конфліктність потрапляє у сферу наукового інтересу прагмалінгвістики, широке визначення якої запропонував Юрій Апресян: «Під прагматикою ми будемо розуміти закріплене у мовній одиниці (лексемі, афіксі, граемі, синтаксичній конструкції) ставлення мовця: 1) до дійсності, 2) до змісту повідомлення, 3) до адресата» (Апресян, 1995: 136).

Аналіз літератури з теми дослідження засвідчує, що лінгвісти виникнення конфлікту пов'язують із мовленнєвим впливом, який Олексій Леонт'єв кваліфікує як соціально зорієнтоване спілкування, що передбачає зміни в соціальній структурі суспільства або «стимуляцію прямих соціальних дій через вплив на психіку членів певної соціальної групи або суспільства в цілому» (Леонт'єв, 2004: 98). Він може бути як позитивним, так і негативним. Останній Олександр Сквородников визначає як мовленнєве насилля – «неаргументований відкритий або прихований (латентний) вербальний вплив на адресата, мета якого – зміна його установок (ментальних, ідеологічних, оцінних та ін.) або його поразка на користь адресанта» (Сквородников, 1997: 11). Мовленнєве насилля може виявлятися приховано або явно, у зв'язку з чим сучасна лінгвістика оперує такими поняттями, як «мовленнєва маніпуляція» та «мовленнєва агресія» (Бикова, 1999; Булгакова, 2013; Колосова, 2015; Сквородников, 1996; Сквородников, 1997; Третьякова, 2000; Шляхов, Никонов, 2011).

Мета статті – окреслити прагмалінгвістичні параметри мовленнєвої агресії як передумови виникнення конфлікту у процесі неефективної комунікації.

Виклад основного матеріалу. У мовленні є чимало одиниць, які можуть створювати перешкоди для порозуміння учасників комунікації. Що це за мовні одиниці? За яких обставин вони провокують конфлікт? Передусім зауважимо, що обсяг змісту знаків як одиниць мови і як одиниць мовлення не завжди збігається, оскільки мовним знаком властива широка смислова валентність, що зумовлює їх наповнення різним змістом у мовленні та їх неоднозначну інтерпретацію. Це й дозволяє мовним знакам виявляти властивості, позначені конфліктогенним потенціалом (деякі вчені послуговуються поняттям «кон-

фліктогени» – слова, дії (або бездіяльність), що можуть призвести до конфлікту (Дуткевич, 2005)). Щоб реалізувати цей потенціал, необхідний спеціальний механізм. Таким механізмом стає мовлення, де віртуальний мовний знак актуалізує своє реальне значення і може стати засобом мовленнєвої агресії, що призводить до конфлікту.

Обсяг поняття «мовленнєва агресія» неоднозначний у науковій літературі: «форма мовленнєвої поведінки, яка спрямована на образ або навмисне заподіяння шкоди людині, групі людей, організації або суспільству в цілому» (Бикова, 1999: 96); «експліцитне мовне насилля, спрямоване на дискредитацію адресата (підрив довіри, применшення його авторитету, престижу), образу (приниження честі й гідності)» (Булгакова, 2013: 12) та ін.

Учені по-різному вербалізують суть аналізованого поняття, проте вони виявляють однаковість щодо засобів виявлення мовленнєвої агресії, виокремлюючи з-поміж них інвективу, дискредитаційні пресупозиції, навішування словесних ярликів та ін. Так, Надія Булгакова зауважує, що структура лексичного значення останніх «вирізняється наявністю специфічного («ярличного») конотативного компонента зі значенням «ворог», «вороже», «чуже суспільній свідомості», який витісняє денотативний компонент, в результаті чого лексема набуває смислу, неідентичного значенню слова в системі мови» (Булгакова, 2013: 13). Дослідниця розглядає словесний ярлик як різновид негативно-оцінної вербальної ідеологеми (ідеологічний штамп). Такими лексичними одиницями зазвичай послуговуються у діалогічному дискурсі. Наведемо приклад:

– *Признайся, суче поріоддя, ти спеціально хотіла взяти прізвище ворога народу?*

– *Якого ворога? – Дазо вся затремтіла. – Я тепер... Я – не Снігурець. Я – Рубцова.*

– *Ворога народу Єжова. Який знищував чесних більшовиків і хотів убити товарища Сталіна* (В. Лис «Країна гіркої ніжності»).

Мовленнєву агресію можуть презентувати не лише лексичні одиниці, а й синтаксичні, проте і вони «прив'язані» до конкретної мовленнєвої ситуації, складники якої (соціальні та психологічні ролі адресанта й адресата, їх фоніві знання, емоції, ставлення до дійсності, до змісту повідомлення, один до одного, національні стереотипи, мотиви, цілі, місце, час спілкування та ін.) визначають не лише вибір оптимальних засобів комунікації, а й дискредитаційні пресупозиції, що їх містять висловлювання учасників спілкування. Вищевикладене дозволяє зробити висновок: усвідомлена агресивна реакція адресата на мовленнєву дію адресанта – це важливий критерій конфліктності, проте підстави кваліфікувати будь-яке висловлювання щодо прояву в ньому агресії виникають лише у контексті конкретної мовленнєвої ситуації. Влучною ілюстрацією сформульованої тези є діалог бабусі та обуреної онуки, яка дізналася, що мама удочерила її (це й призвело до некоректних прийомів аргументації та агресивної манери спілкування дівчинки):

– *Олесью... Онучечко... Я ж бачила, що ти в суботу вернулася сама не своя... І вчора на цілий день зникла... Що сталося?*

– *Нічого, – відрізала Олеся. – Нічого, чуєте? А якщо сталося, вас не стосується... І ви мені не бабуся, Дазо Романівно.*

Така, на жаль, правда.

– *Правда? Як же це?*

– *А так, що шановна Віталія Миколаївна мене удочерила... Точніше – купила.*

– *Хто тобі таке сказав?*

– *Моя справжня мати... Яка від мене колись відмовилася, а тепер винирнула. І мій таточко, який виявився живим і здоровим, та ще й моїм начальником* (В. Лис «Країна гіркої ніжності»).

Звернімо увагу, що агресивний тон дівчинки у наведеному уривку стає важливим маркером адекватного розуміння справжнього смислу, закладеного у виділені фрагменти. А дієслова *відрізала*, *винирнула* допомагають адресатові однозначно інтерпретувати висловлювання розгніваної дівчинки.

Аналіз матеріалу джерельної бази дозволяє з-поміж мовленнєвих механізмів породження конфлікту виокремити такі основні: наявність суттєвих розбіжностей в комунікативних установках та в обсязі фонічних знань учасників комунікації, надмірний вербальний вплив одного з них, використання мовних засобів з негативним оцінним значенням, образливих жестів, агресивного тону, а також порушення мовних норм.

Лінгвісти-екологи, усвідомлюючи негативний вплив «інформаційного оточення на людину та зросло емоціоналізацію глобального комунікативного простору й інтенсифікацію соціальної, етнічної та конфесійної напруги, яка нерідко переходить в агресію» (Троц, 2013: 93), висловлюють занепокоєння щодо емоційних смислів, які транслює людина за допомогою мови. Уміння керувати емоціями у конфліктній взаємодії – необхідна умова конструктивного розв'язання проблеми, що й демонструє уривок з роману «Дівчинка з ведмедиком»:

«Розмову почала Леся. Вона хотіла бути великодушною. Звертаючись до Зини, вона її переконувала:

– *Коли Іполіт Миколайович зробить мені пропозицію, я відмовлюсь. Згодом за деякий час він поза сумнівом прохатиме твоєї руки.*

Зина ...відповіла холодною й спокійно:

– *Я не погоджусь!*

Леся не чекала такої відповіді і Зинині слова її здивували.

– *Що ти хочеш сказати?*

– *Те, що чуєш!*

– *Ти ж його кохаєш.*

Зина одвернулася од вікна і, дивлячись в очі Лесі, з застережливою погрозою сказала:

– *Лесю! Ти сьогодні надто багато говориш. Я б на твоєму місці сьогодні утрималася.*

– *Сьогодні?*

– *Так, особливо сьогодні, бо ти нічого не знаєш, нічого не можеш знати і не передбачаєш, яке небезпечне може бути те, що ти сьогодні говориш.*

Леся сідає коло Зини на канапі... Вона упевняє Зину, що все буде гаразд, що вони поженяться, що, вийшовши заміж, Зина буде щаслива...

Зина схоплюється, з силою відштовхує Лесю й тупає розлютовано ногою об підлогу:

– **Чорти його батькові! Я не хочу виходити заміж! Ти чуєш: не хочу. Ні за нього, ні за кого іншого. Ти можеш це зрозуміти?**

Леся почуває себе роззубленою перед цим вибухом Зининої роздратованості і зі слухняною покорою на Зинин крик відповідає:

– Ні, Зинусю, я цього не розумію...

– **Не розумієш?! Ну, то добре, зрозумієш!**» (В. Домонтович «Дівчинка з ведмедиком»).

Джерелом агресивної поведінки учасників комунікації нерідко стає порушення конвенційних норм спілкування, що рекомендують вербалізувати розбіжності у коректній формі. Класичним прикладом порушення таких норм, внаслідок чого формуються конфліктогенні репліки-висловлювання, є один із діалогів Мелашки й Мотрі у соціально-побутовій повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»:

– Не мети до порога, бо візьму тебе за шию, як кішку, та натовчу мордою в сміття, щоб удруге так не робила.

– А, ти, паскудо! То ти смієш мені таке говорити? Хіба ти моя свекруха? Ти думаєш, що я тобі мовчатиму? То ти мене вчиш, як малу дитину? Ось тобі, ось тобі!

Мелашка підкидає сміття держачем на Мотрину призьбу, на сіни, на вікна.

– То це ти так! То це та, що од свекрухи втікала?

– Ти мені не свекруха, а я тобі не невістка. Я од тебе не втікаю і мовчатим тобі не буду. Ось тобі на, ось тобі на!

Досліджуючи конфліктогенний текст як когнітивно-комунікативне й соціокультурне утворення політичного дискурсу, Валентин Верьовкін висловив припущення, що у свідомості мовця мовний конфлікт існує як типова структура – фрейм, що включає такі компоненти, як-от: учасники конфлікту; протиріччя у їх свідомості та практичній діяльності; причина, збиток, що виникає внаслідок нерівних соціальних ролей учасників комунікації; часова і просторова протяжність (Верьовкін, 2015). Дослідник переконаний, що лінгвістичний підхід до конфліктності полягає в тому, що мову і мовлення розглядають як «джерело або середовище конфліктних ситуацій, в яких можуть, з одного боку, порушуватися мовні норми, а з іншого, – виявлятися мовна та мовленнєва толерантність» (Верьовкін, 2015: 35).

Принагідно зауважимо, що такі канали соціального впливу, як сім'я, школа, заклад вищої освіти, армія та ін., можуть продукувати насильницькі стереотипи, під впливом яких формується мовна особистість. До речі, конфліктну модель поведінки та приклади ефективного насилля нерідко демонструє художня Література, телебачення, преса та ін. Усі ці соціальні фактори сприяють формуванню в особистості внутрішнього агресивного світу. Очевидно, тому дослідниця Наталія Колосова наголошує на необхідності формування екологічної компетенції мовної особистості, критерієм якої вона вважає «уміння породжувати емотивно коректні тексти та здатність адекватно сприймати особистісні й емоційні доміанти чужих текстів як відображення інших концептосфер та інших культур» (Колосова, 2015: 25). Це означає, що проблема мовленнєвої агресії передбачає й лінгводидактичну інтерпретацію: виникає потреба навчати екологічному спілкуванню, яке, на думку дослідниці, має ґрунтуватися на таких параметрах, як ввічливість, толерантність, повага, стримування негативних емоцій, заохочення, позитивне оцінювання, рівні комунікативні права та ін. (Колосова, 2015: 25).

Висновки. Потреба відновлення екологічного балансу у сфері мовленнєвої комунікації в суспільстві актуалізувала дослідження, які усебічно вивчають мовленнєву агресію на засадах прагматичного підходу, що уможлиблює з'ясування функцій мовних одиниць в конкретних ситуаціях мовлення, де вони актуалізують своє значення у процесі передачі комунікативно значущих смислів. Ефективність спілкування визначає спосіб, у який мовець досягає мети. Наявність суттєвих розбіжностей в комунікативних установках та в обсязі фонових знань учасників комунікації, надмірний вербальний вплив одного з них, використання мовних засобів з негативним оцінним значенням, образливих жестів, агресивного тону, порушення мовних норм – найпоширеніші механізми породження конфліктогенних висловлювань, спрямованих на дискредитацію й образу адресата. Правильний вибір засобів мови, орієнтованих на співбесідника, здатність виправдовувати його очікування у процесі адекватної передачі змісту з урахуванням його інтересів, мотивів, інтенцій, а також соціально вагомих конвенцій та схем мовленнєвої поведінки, виконання комунікативних ролей, визначених соціальним статусом, професією, національною приналежністю та ін., уміння керувати емоціями й вербалізувати розбіжності у коректній формі суттєво гармонізують соціальну практику спілкування.

Сучасні канали соціального впливу продукують насильницькі стереотипи й конфліктну модель комунікативної взаємодії, тому **перспективним** може стати вивчення лінгводидактичного аспекту порушеної проблеми – формування екологічної компетенції мовця, здатного породжувати емотивно коректні тексти та виявляти вербальну толерантність.

Література:

1. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография. *Избранные труды* : в 2 т. Москва, 1995. Т. 2. 768 с.
2. Быкова О. Н. Языковое манипулирование. *Теоретические и прикладные аспекты речевого общения* : Вестник Российской риторической ассоциации. Красноярск, 1999. Вып. 1 (8). С. 99–103.
3. Булгакова Н. Е. Словесные ярлыки как средство языкового насилия (на материале российского политического дискурса XX – начала XXI века) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык. Красноярск, 2013. 22 с.
4. Верьовкін В. В. Конфліктогенний текст як предмет дослідження політичної лінгвістики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2015. Вип. 13. С. 31–35.
5. Денисова С. П. Нові об'єкти лінгвістики: міф чи реальність? *Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика та літературознавство* : міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2012. Вип. VII. С. 6–14.
6. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
7. Колосова Н. Г. Экологическая функция эмоций. *Грани познания* : электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ. 2015. № 1. С. 22–28.
8. Леонтьев А. А. Деятельность, сознание, личность. Москва : Политиздат, 1975. 170 с.
9. Леонтьев А. А. Психология воздействия в массовой коммуникации. *Язык средств массовой информации* : учеб. пособ. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2004. Ч. 2. С. 97–107.
10. Сковородников А. П. Лингвистическая экология: проблемы становления. *Научные доклады высшей школы. Филологические науки*. 1996. № 2. С. 64–69.

11. Сквородников А. П. Языковое насилие в современной российской прессе. *Теоретические и прикладные аспекты речевого общения*. Красноярск; Ачинск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1997. Вып. 2. С. 10–15.
12. Стернин И. А. О понятии эффективного общения. *Преподавание культуры общения в средней школе*. Воронеж, 1995. 91 с.
13. Третьякова В. С. Конфликт глазами лингвиста. *Юрислингвистика-2: русский язык в его естественном и юридическом бытии*. Барнаул, 2000. С. 127–140.
14. Троц Е. В. Экологическая лингвистика в кругу гуманитарных наук. *Studia Philologica*. 2013. Вып. 2. С. 91–94.
15. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва : Русский язык, 2002. 216 с.
16. Шаховский В. И., Цой А. И. Речевой перебив как маркер неэкологичной бизнес-коммуникации. *Вестник Томского педагогического университета*. 2012. № 10 (125). С. 145–150.
17. Шляхов В. И., Никонов А. Л. Эколингвистика и проблема экологии языка в российском языковом пространстве. *Пространство и время*. 2011. № 4 (6). С. 138–144.
18. Ширяев Е. Е. Культура речи как особая теоретическая дисциплина. *Культура речи и эффективность общения*. Москва : Наука, 1996. С. 7–40.

References:

1. Apresjan Ju. D. Integral'noe opisaniye jazyka i sistemnaja leksikografija [Language integral description and system lexicography]. *Izbrannyye trudy* : v 2 t. Moskva, 1995. T. 2. 768 s. [in Russian].
2. Bykova O. N. Jazykovo manipulirovaniye [Language manipulation]. *Teoreticheskie i prikladnye aspekty rechevogo obshheniya* : Vestnik Rossijskoj ritoricheskoy assotsiatsii. Krasnojarsk, 1999. Vyp. 1 (8). S. 99–103 [in Russian].
3. Bulgakova N. E. Slovesnye jarlyki kak sredstvo jazykovogo nasiliya (na materiale rossijskogo politicheskogo diskursa HH – nachala XXI veka) : avtoref. diss. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 – russkij jazyk [Verbal labels as the means of language violence (basing on the material of Russian political discourse of the 20th century and the beginning of the 21st century) : abstract of thesis for the degree of the Candidate of Philological Sciences : 10.02.01 – the Russian language]. Krasnojarsk, 2013. 22 s. [in Russian].
4. Verovkin V. V. Konfliktohennyi tekst yak predmet doslidzhennia politychnoi lingvistyky [Conflict-generating text as a subject of political linguistic research]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 9. Suchasni tendentsii rozvytku mov*. 2015. Vyp. 13. S. 31–35 [in Ukrainian].
5. Denysova S. P. Novi obiekty lingvistyky: mif chy realist? [New linguistic objects: myth or reality?]. *Aktualni problemy inozemnoi filologii: lingvistyka ta literaturoznavstvo* : mizhvuz. zb. nauk. st. Berdiansk : BDPU, 2012. Vyp. VII. S. 6–14 [in Ukrainian].
6. Dutkevych T. V. Konfliktolohiia z osnovamy psykhologii upravlinnia : navch. posib. [Conflict resolution studies with fundamentals of management psychology : study guide]. Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury, 2005. 456 s. [in Ukrainian].
7. Kolosova N. G. Jekologicheskaja funkciya jemocij [Ecological function of emotions]. *Grani poznaniya: elektronnyj nauchno-obrazovatel'nyj zhurnal VGSPU*. 2015. № 1. S. 22–28 [in Russian].
8. Leont'ev A. A. Dejatel'nost', soznanie, lichnost' [Activity, consciousness, personality]. Moskva : Politizdat, 1975. 170 s. [in Russian].
9. Leont'ev A. A. Psihologija vozdejstvija v massovoj kommunikacii [Influence psychology in mass communication]. *Jazyk sredstv massovoj informacii* : ucheb. posob. Moskva : Izd-vo Mosk. un-ta, 2004. Ch. 2. S. 97–107 [in Russian].
10. Skovorodnikov A. P. Lingvisticheskaja jekologija: problemy stanovlenija [Linguistic ecology: establishment issues]. *Nauchnye doklady visej shkoly. Filologicheskie nauki*. 1996. № 2. S. 64–69 [in Russian].
11. Skovorodnikov A. P. Jazykovo nasilie v sovremennoj rossijskoj presse [Language violation in modern Russian press]. *Teoreticheskie i prikladnye aspekty rechevogo obshheniya*. Krasnojarsk ; Achinsk : Izd-vo Krasnojarsk. un-ta, 1997. Vyp. 2. S. 10–15 [in Russian].
12. Sternin I. A. O ponjatii jeffektivnogo obshhenija [Dealing with the notion of effective communication]. *Prepodavanie kul'tury obshhenija v srednej shkole*. Voronezh, 1995. 91 s. [in Russian].
13. Tret'jakova V. S. Konflikt glazami lingvisty [Conflict according to the linguist's view]. *Jurislingvistika-2: russkij jazyk v ego estestvennom i juridicheskom bytii*. Barnaul, 2000. S. 127–140 [in Russian].
14. Troc E. V. Ekologicheskaja lingvistika v krugu gumanitarnyh nauk [Ecological linguistics in the aspect of the Humanities]. *Studia Philologica*. 2013. Vip. 2. S. 91–94 [in Russian].
15. Formanovskaya N. I. Rechevoe obshchenie: kommunikativno-pragmaticheskij pohod. [Verbal communication: a communicative-pragmatic approach]. M.: Russkij jazyk, 2002. 216 s. [in Russian].
16. Shahovskij V. I., Coj A. I. Rechevoj perebiv kak marker nejekologichnoj biznes-kommunikacii [Speech interruption as an indicator of non-ecological business-communication]. *Vestnik Tomskogo pedagogicheskogo universiteta*. 2012. № 10 (125). S. 145–150 [in Russian].
17. Shljahov V. I., Nikonov A. L. Ekolingvistika i problema ekologii jazyka v rossijskom jazykovom prostranstve [Ecology and the issue of language ecology in Russian language space]. *Prostranstvo i vremena*. 2011. № 4 (6). S. 138–144 [in Russian].
18. Shirjaev E. E. Kul'tura rechi kak osobaja teoreticheskaja disciplina [Speech culture as a special theoretical discipline]. *Kul'tura rechi i jeffektivnost' obshhenija*. Moskva : Nauka, 1996. S. 7–40 [in Russian].